

УДК 811.111(075)

АМЕРИКАНСЬКИЙ ВАРІАНТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ І СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ АРХАЇЗМІВ)

**Федорчук М.М., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри англійської філології**

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто історичні та соціолінгвістичні передумови розвитку американського варіанта англійської мови на етапі його формування. Проілюстровано та проаналізовано лінгвальні й екстралінгвальні фактори, які мали суттєвий вплив на становлення американського варіанта англійської мови. Архаїзми середньоанглійського періоду розвитку мови досліджено та систематизовано з позицій порівняльного та контрастивного підходів.

Ключові слова: американський варіант англійської мови, архаїзми, середньоанглійська мова, лексичний рівень, діакронія.

В статье рассмотрены исторические и социолингвистические предпосылки развития американского варианта английского языка на этапе его формирования. Проиллюстрированы и проанализированы лингвистические и экстралингвистические факторы, которые имели существенное влияние на становление американского варианта английского языка. Архаизмы среднеанглийского периода развития языка исследованы и систематизированы с позиций сравнительного и контрастивного подходов.

Ключевые слова: американский вариант английского языка, архаизмы, среднеанглийский язык, лексический уровень, диахрония.

Fedorchuk M.M. AMERICAN VARIETY OF THE ENGLISH LANGUAGE: HISTORICAL AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS (ON THE EXAMPLE OF SURVIVALS)

The article deals with historical and sociolinguistic prerequisites of the development of American variety of the English language. Linguistic and extralinguistic factors which influenced essentially the American variety of the English language are analysed and illustrated. Survivals of the Middle English period have been studied and systematized from the viewpoint of comparative and contrastive approaches.

Key words: American variety of the English language, survivals, Middle English, lexical level, diachrony.

Постановка проблеми. Англійська мова як поліваріантна демонструє специфіку в всіх своїх лінгвальних проявах. Американський варіант англійської мови (далі – АВАМ) є яскравим прикладом регіональної варіативності англійської мови й тісно вплітається в соціолінгвістичну парадигму англійської мови. Розвиток англійської мови в діакронії зумовлений різними екстралінгвістичними факторами, такими, як історичні, внутрішньополітичні, зовнішньоекономічні, інтелектуальні й низка інших, які суттєво вплинули та впливають на напрями й темпи розвитку мови [9; 3, с. 17–19]. Лексико-семантична система сучасної англійської мови значною мірою визначається чинниками, пов'язаними з її поліваріантністю. Є більше 10 загально-визнаних національних варіантів англійської мови [7, с. 111, 338–363].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвальним аспектам АВАМ приділялася увага як в англійській (головним чином, американській), так і у вітчизняній варіантології. Серед учених відзначимо дослідження

Б. Брайсона, Дж. Діларда, Б. Качру, Р. Ледерера, А. Маркварда, Г. Менкена, А. Швейцера й ін., проте історичні та соціолінгвістичні чинники залишалися поза увагою вчених, що й зумовило необхідність нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою цієї статті є розглянути та розкрити механізми взаємозв'язку та взаємовпливу лінгвальних і екстралінгвальних чинників (історичних подій, соціальних факторів), які прослідковуються в різних варіантах мов. Для досягнення мети необхідно вирішити низку завдань: у діакронному розрізі проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між історичними та соціальними факторами і їхнім віддзеркаленням у мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовами зміни статусу англійської мови й появи значної кількості її варіантів слугували насамперед історичні та соціально-економічні чинники. АВАМ, за твердженнями багатьох лінгвістів, вийшов зараз на провідні позиції за впливовістю та масовістю використання не лише в англійській

ному світі [1; 4; 13]. Розгляд питання в діахронії уможливить глибше розуміння сучасних процесів в АВАМ, а також в інших регіональних варіантах англійської мови.

Перший важливий крок у зміні статусу англійської мови був зроблений наприкінці XVI сторіччя, коли перші англомовні поселенці з'явилися на американському континенті. До початку великомасштабної британської переселенської колонізації Північної Америки тут проживала значна кількість індіанських народів – носіїв величезної кількості автохтонних мов і культур. За даними Бюро у справах індіанців при уряді США, на території країни є понад 500 племен корінного населення, мови яких, за деякими класифікаціями, поділяються на 10 великих груп, які й собі підрозділяються на менші підгрупи [18, с. 130–163].

Перші успішні експедиції англомовних поселенців зафіксовані в 1607 р., тоді ж з'явилося перше поселення Jamestown (на честь короля James I), а територія була названа Virginia (на честь королеви Virgin Queen Elizabeth I). Упродовж XVII сторіччя міграційні потоки англомовних груп переважали, хоча слід зауважити, що на Північноамериканському континенті вже із XVI сторіччя були романомовні поселення, іспанські колонії на півдні континенту та французькі – на півночі. Імігранти з різних частин Великобританії, з різними діалектами та говірками, селилися, як правило, компактно, наприклад, Пенсильванія заселялася вихідцями із центральної та північної частин Британських островів. Поселенці, які розмовляли дуже різними діалектами та говірками британського варіанта англійської мови, змушені були контактувати, тому вже на ранньому етапі формування АВАМ почали зникати фонетичні та фонологічні відмінності, а різні акценти британської англійської мови нівелювалися. Поняття «плавильного казана» (*melting pot*) може бути застосоване до АВАМ вже з ранніх стадій його становлення. У XVIII сторіччі спостерігалася потужна імміграційна хвиля з Ірландії та Шотландії. Вважається, що до часу проголошення незалежності США в 1776 р. кожен сьомий житель країни був ірландцем чи шотландцем.

Історичний період розвитку англійської мови часів перших колоністів, що заселяли Північну Америку, належить до кінця середньоанглійської мови (*Middle English*) і початку новоанглійської (*New English*). Тому АВАМ спочатку базувався на середньоанглій-

ському британському варіанті. Цей період був багатим на лінгвістичні інновації та характеризувався швидким розвитком мови [2; 8]. Це період життя та творчості В. Шекспіра, відомого не лише літературною діяльністю, але й не менш активною словотворчістю. З-під пера відомого драматурга й поета вийшло близько 2000 лексичних новотворів, серед яких – *gloomy, barefaced, dwindle, countless, summit* і багато інших.

Період ранніх англійських колоністів ознаменувався першими лінгвістичними експериментами. Поселенці були серед перших, хто почав використовувати *goodbye* як скорочення *God be with you*, звичної прощальної фрази середньоанглійського періоду розвитку мови. Тоді доволі часто використовувалася проміжна форма – *Godbwye*. Англомовні поселенці були серед перших, хто почав користуватися більш демократичною формою особового займенника другої особи *you* замість середньоанглійських форм *thee, thy, thou* [6, с. 17–18]. Ці лексико-граматичні інновації мали соціально-історичні передумови, оскільки в тодішньому американському суспільстві панували ідеї рівності та демократії.

Незважаючи на відносну лінгвістичну однорідність, АВАМ від самого початку характеризувався розмаїттям мовних впливів [11]. Іспанські колоністи заселяли південні та південно-західні території, французи були присутні на північному сході, голландці селилися біля сучасного Нью-Йорка (спочатку – *New Amsterdam*), німецькі поселенці займали території сучасної Пенсильванії. Окрім того, унаслідок рабовласницької торгівлі значна кількість рабів з Африки проживала на півдні США. Отже, космополітична природа американського способу життя, безумовно, мала безпосередній вплив на становлення та розвиток АВАМ. Це можна прослідкувати на прикладі власних імен, оскільки будь-який американський словник власних імен включає *Eisenhower, Rockefeller, Chrysler* (німецькі за походженням); *Capone, Sinatra* (італійські за походженням). Підтверджує цю тезу етимологія американських топонімів, наприклад *Bronx* і *Harlem* (із голландської); *Maine, Detroit* і *Louisville* (із французької); *San Francisco, Toledo* (з іспанської) [17].

Розглядаючи АВАМ у соціолінгвістичному контексті та контексті глобального поширення англійської мови, доречно згадати теорію американського лінгвіста Б. Качру про дві хвилі діаспори англійської мови. За твердженням ученого, у першій хвилі

було два етапи: 1) колоніальна експансія в межах Британських островів та Ірландії в XVI – XVIII сторіччях, що відбувалася на тлі однотипного соціокультурного та лінгвістичного контекстів; 2) експансія в Північну Америку, Австралію, Канаду, Нову Зеландію в XVII – XVIII сторіччях; цей етап був результатом переселення англомовних іммігрантів. Друга хвиля діаспори проходила в три етапи: 1) експансія в Азію, Африку, Південну Америку, на Філіппіни у XVIII – XIX сторіччях (уперше під час поширення англійської мови були створені нові соціокультурні та лінгвістичні контексти); 2) експансія в Африку, Південно-Східну та Південно-Західну Азію, Океанію, Карибський регіон в XIX – XX сторіччях, поширення мови відбувалося на тлі колонізації чи за вибором; 3) новітня експансія в Китай, країни Східної Європи й т. д. у XX – XXI сторіччях; поширення мови відбувається за вибором і є результатом її статусу глобальної мови [9]. Після Другої світової війни центр англомовного світу перемістився в США, і символічно це прозвучало в промові У. Черчіля 8 травня 1945 р. після оголошення про капітуляцію Німеччини. Значення АВМ після цієї події, звісно, зросло.

Історія розвитку АВМ значною мірою віддзеркалюється в розвитку його лексики. На початковій стадії АВМ – середньоанглійська мова на всіх лінгвістичних рівнях. Очевидним був той факт, що відмінності між британським і американським варіантами – це лише питання часу. Ранні американізми – це велика група середньоанглійських і давньоанглійських лексичних одиниць. Термін «американізм» був уведений Дж. Візерспуном в есе про англійську мову в США в 1781 р. і визначався як «використання англійської мови в США, відмінне від аналогічного використання у Великобританії» [16, с. 5]. Дефініція не бездоганна, оскільки не враховує великої кількості лексичних одиниць, які започатковані в АВМ, але згодом поширилися на британський варіант. Архаїзми, чи застарілі форми (*survivals*), головню на лексичному та фонетичному рівнях, становлять доволі значну групу американізмів.

Лексичні архаїзми поділяються на два великі класи, перший з яких – це середньоанглійські діалектизми, не зафіксовані в словниках літературної англійської мови доби Середньовіччя. Деякі з таких лексичних одиниць перетнули Атлантику, використовувалися в АВМ і були зафіксовані в американських словниках. Згодом деякі

з них повернулися повноправними лексичними одиницями в британський варіант і були зафіксовані в британських словниках. Яскравим прикладом є слово *wilt*, яке в діалекті середньоанглійської доби мало значення *lose energy, vigour (about plants)*. В АВМ слово набуло додаткового переносного значення стосовно не лише рослин, а й людей. Із такою розширеною семантичною структурою воно повернулось у британський варіант.

Другий клас архаїзмів становлять лексичні одиниці, які були частиною середньоанглійського стандарту й були зафіксовані в словниках того періоду. Цей клас лексики є доволі великим і може бути класифікований за лексико-семантичними процесами, що відбувались у британському варіанті, оскільки АВМ зберіг їхню лексико-семантичну парадигму незмінною, на рівні середньоанглійської доби. Більшість із цих лексичних одиниць знайомі британцям, але використовуються вкрай рідко.

Перша група – це архаїзми, що були витіснені запозиченнями з інших мов, наприклад, *autumn*, запозичення з французької, яке витіснило середньоанглійське *fall*. Хоча *fall* зрозуміле британцям, перевага надається *autumn*, і навпаки, в АВМ перевага надається *fall*. Наступна група доволі значна й складається з лексичних одиниць, які в британському варіанті пройшли через семантичний процес звуження, спеціалізації значення, тоді як в АВМ вони зберегли широку семантичну структуру. Наприклад, *sick* у середньоанглійській було синонімом до *ill*, але в новоанглійському британському варіанті воно отримало звужену, спеціалізовану семантику (*sick at the stomach, nauseated*). До цієї ж групи належить слово *guess*, яке в британському варіанті має звужену семантику *to form a judgement or risk giving an opinion without knowing all the facts*. У цій групі є ще такі лексичні одиниці, як *apartment, bug* і багато інших. Особливе місце в цій групі займає слово *bug*, оскільки в АВМ воно має надзвичайно широку семантичну структуру, включно з переносними значеннями, що стосуються комп'ютерних технологій.

Третя група складається з лексичних одиниць, які в британському варіанті пройшли через семантичний процес розширення, узагальнення значення, тоді як в АВМ вони зберегли вузьку семантичну структуру. За напрямком дії це є процесом, протилежним до попереднього. Наприклад, *chemist* розширило свою семантичну структуру в британ-

ському варіанті й включає людей, що виробляють і продають фармацевтичні вироби й медикаменти, натомість в АВАМ воно зберегло первинне вузьке значення (*people dealing with chemistry*). У широкому значенні американським синонімом до цієї лексичної одиниці є *drug, drugs* і його похідні: *druggist, drugstore*. Ще одним прикладом може слугувати слово *tariff*, арабське за етимологією, запозичене через італійську мову. У британському варіанті воно включає навіть *the list of charges at a hotel or restaurant*, натомість в АВАМ значення спеціалізоване (*an arithmetic table or statement*).

Наступна група – це лексичні одиниці, які в британському варіанті розвивались у напрямку пейорації. У низці випадків в АВАМ слова є відносно нейтральними, наприклад, *bloody*, і житель США не може збагнути всієї люти та гніву, що вкладаються в це слово британцями. Розвиток слова в діяchronії Oxford English Dictionary подає так: “*in general use from Restoration to 1750. Now constantly in the mouths of the lowest classes, but by respectable people considered a horrid word*”. Протилежний напрямок семантичних змін – меліорація – може бути проілюстрований такими лексичними одиницями, як *nasty* та *lobbyist*. Фраза *nasty weather* буде мати різне значення в США та Британії, а слово *lobbyist* у британському варіанті настільки позитивно забарвлене, що його можна побачити на меморіальних таблицях: “*Lobbyist in the Palace of Westminster and London*”.

Деякі лексичні одиниці мають різний статус у британському варіанті й в АВАМ, наприклад, *baggage*, що має статус спеціального військового терміна в Британії (“*the portable equipment of the army*”), тоді як у США слово має широке значення і є синонімом до *luggage* в британському варіанті. В АВАМ *baggage* вживається в понад 25 словосполученнях у загальному значенні (*baggage claim, baggage handler, bag and baggage* і т. д.) [16; 12; 13].

Архаїзми на фонетичному рівні яскраво проявляються в різній вимові голосної [a] в закритому складі в результаті розвитку в британському варіанті англійської мови в середині XIX сторіччя так званого *Received Pronunciation*. Тому слова *answer, ask, dance, can't* і подібні вимовляються в АВАМ широким переднім звуком [æ], тоді як у британському варіанті це звук [a:]. Вимова в АВАМ значно ближча, як стверджують лінгвісти, до звучання англійської мови в часи

Шекспіра, ніж сучасний британський варіант зі значним впливом *Received Pronunciation* у багатьох його проявах [16; 13].

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження можемо констатувати, що архаїзми в АВАМ становлять значний кластер загальноновживаної лексики, наявні вони й на фонетичному рівні. Цей пласт віддзеркалює історичну та соціокультурну специфіку країни і є варіативним маркером. У загальному контексті англійської мови архаїзми АВАМ слугують додатковим джерелом збагачення мови. Перспективним у цій галузі видається дослідження в такому аспекті інших варіантів англійської мови, а також соціолінгвістичний підхід до різних варіантів англійської мови в синхронії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зацний Ю. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 227 с.
2. Ильиш Б. История английского языка. Л.: Просвещение, 1972. 351с.
3. Федорчук М. Американський варіант англійської мови: історія та сьогодення. Львів: ПАІС, 2015. 173 с.
4. Швейцер А. Очерк современного английского языка в США. М.: Высшая школа, 2001. 215 с.
5. The American Heritage Dictionary of the English Language. Third edition. Boston, N-Y. Houghton Mifflin Co., 1992. 2140 p.
6. Bryson B. Made in America. An Informal History of the English Language in the US. NY, William Morrow and Company, 1994. 378 p.
7. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. NY: Cambridge University Press, 2004. 489 p.
8. Dillard J. A History of American English. Harlow; Longman, 1992. 257 p.
9. Kachru B. Standards, codification and sociolinguistic realism: the English Language in the outer circle. English in the World, ed. by R. Quirk & H. Widdowson. Cambridge: Cambridge University Press. 1985, P. 11–30.
10. Lederer R. Dictionary of Americanisms. Hoboken, New-Jersey: Wiley and Sons, 2003. 412 p.
11. De Lillo D. Cosmopolis. NY, London: Scribner, 2003. 209 p.
12. Marckwardt A. American English. NY, Oxford: Oxford University Press, 1980. 204 p.
13. Mencken H. The American Language. NY: Cosimo, 2009. 512 p.
14. The New Oxford Thesaurus of English. Oxford: Oxford University Press, 2000. 1087 p.
15. The New Oxford American Dictionary, ed. by E. Jewel, F. Abate. New-York, Oxford: Oxford University Press, 2001. 2023 p.
16. Pyles T. Words and Ways in American English. NY: Random House, 1952. 310 p.
17. Smith Elson C. American Surnames. Baltimore; Genealogical Publishing Co. Inc., 2003. 345 p.
18. The World Book Encyclopedia. London: A Scott Fetzer Company, 1994, vol. 10. 478 p.